

Ansvarsforsikring og aktsomhet

av Eivind Kogstad

Eivind Kogstad
eivind.kogstad@klco.no

Fra erstatningssøkere er det fra tid til annen hevdet at kravet til aktsomhet skjerpes fordi skadevolderens eventuelle ansvar er dekket av en ansvarsforsikring. I denne artikkelen tas dette argumentet opp til vurdering, og forfatteren redegjør for hvorfor denne argumentasjonen ikke kan føre frem.

I. Innledning

Man møter fra tid til annen det argumentet fra erstatningssøkere at kravet til aktsomhet skjerpes fordi skadevolderens eventuelle ansvar er dekket av en ansvarsforsikring. Dette skulle altså innebære at skadevolderen lettere kommer i ansvar gitt at ansvarsforsikring var tegnet enn dersom slik forsikring ikke forelå. Dersom en slik argumentasjon skulle føre frem, ville man få et ansvarsgrunnlag midt imellom uaktsomhetsansvaret og det objektive ansvaret – noe som ville være nytt og ukjent i gjeldende norsk rett.

Advokat **Eivind Kogstad** er partner i Advokatfirma MNA Kogstad Lunde & Co. i Oslo. Advokat Kogstad har bakgrunn fra offentlig forvaltning og som dommerfullmektig, samt advokat i forsikring og bank. Han har drevet egen advokatpraksis fra 1989.

Jeg skal nedenfor redegjøre nærmere for hvorfor jeg mener at en slik argumentasjon åpenbart ikke kan føre frem.

2. Forholdet til objektivt ansvar

Det er vel kjent at en skadevolders ansvarsforsikring eller mulighet for å tegne slik forsikring, tillegges betydning ved vurderingen av om det er grunnlag for å ilegge erstatningsansvar på objektivt grunnlag, jfr interesseavveiningen og pulveriseringshensynet.

Den første dommen som eksplisitt gikk inn på dette, var "Klatredom II" inntatt i Rt 1940, s. 16. Det er senere avsagt en rekke dommer hvor tilsvarende argumentasjon er fremme – i forhold til spørsmålet om objektivt erstatningsansvar.

I forhold til det objektive ansvaret, er dette spørsmålet som prinsipp ikke kontroversielt, og legges også uten nærmere diskusjon til grunn i juridisk teori, jfr. bl a Lødrup: *Lærebok i erstatningsrett* (4. utgave, 1999) s. 266–68 og Nygaard: *Skade og ansvar* (5. utgave, 2000) s. 274–78.

3. Forholdet til uaktsomhetsansvaret

a) Når det gjelder ansvarsforsikringens betydning for spørsmålet om det foreligger uaktsomhet eller ikke, har denne problemstillingen vært prosedert for Høyesterett innværende år – med dom 4. april 2003 i sak nr. 2002/912, inntatt i Rt. 2003 s. 433. Denne dommen kommer jeg nærmere tilbake til nedenfor, men nevner kort at den konkret gjaldt det lovfestede uaktsomhetsansvaret for barn i Skadeserstatningslovens § 1–1.

Av betydning har også Høyesteretts dom i sak 2002-00716 avsagt 14.11.2002 (”Bukkebo-dommen”), inntatt i Rt 2002 s. 1425, hvor retten kort konstaterte :

”Jeg nevner at det at selgeren hadde tegnet eierskifteforsikring, etter min mening ikke har betydning for hva som skal anses som en mangel, ... ”

Saken gjaldt et mangelskrav etter Avhendingsloven hvor selgeren hadde forsikret sitt ansvar ved å tegne en eierskifteforsikring, som anses å være en ansvarsforsikring.

b) Før jeg kommer tilbake til – i særdeleshet – den første av dommene nevnt ovenfor under a), vil jeg se litt på rettskildebildet inkl. et lite sideblikk til Sverige og Danmark.

Et naturlig utgangspunkt i denne forbindelse er å se nærmere på forholdet mellom (ansvars)forsikring og erstatning. Etter FAL (1930) § 95 hadde kravstiller i utgangspunktet en plikt til å forholde seg direkte til skadevol-

der med sitt erstatningskrav. Bare i tilfelle konkurs eller akkordforhandling kunne skadelidte kreve oppgjør direkte fra skadevolders ansvarsforsikringsselskap.

I forbindelse med vedtagelsen av Forsikringsavtaleloven i 1989, ble det endringer på dette – prosessuelt sett, jfr. FAL (1989) § 7–6, 1. ledd med direktekravsadgang. I tillegg representerer dette en solvensgaranti for skadelidte (for den delen av kravet som oversteg egenandelen), samt at han har en tilstedeværende motpart å forholde seg til.

Det var nettopp denne utvidede direktekravsadgangen i FAL (1989) § 7–6, 1. ledd som av lovgiver ble ansett å være det sentrale i de nye reglene om skadelidtes stilling i ansvarsforsikring, jfr. NOU 1987:24 s. 158. En slik adgang innebærer naturlig nok den ønskede effektiviseringen av skadelidtes krav, men sier ikke noe om de materielle.

Erstatningsretten – det materielle spørsmål om det foreligger ansvarsgrunnlag eller ikke – ble naturligvis ikke endret i og med dette, men lever sitt eget liv uavhengig av hvordan forsikringsverdenen vedtar å håndtere de krav som oppstår mellom en skadelidt / kravstiller og en skadevolder.

Det er enkelt sagt tale om et to-trinns system – en to-trinns rakett.

Direktekravet medfører ikke at skadelidte kommer i noen bedret erstatningsrettslig posisjon, jfr. FAL § 7–6, 4. ledd, 1. punktum, jfr. NOU 1987:24 s. 160.

Dette legges også til grunn av en samstemt juridisk teori.

c) Når det så gjelder ansvarsforsikringens betydning i forhold til aktsomhetsvurderingen i Skadeserstatningsloven § 1–1 spesielt, fremgår det klart av lovens forarbeider at man skilte klart mellom betingelsene for skyld og de forhold som er av betydning for omfanget av ansvaret, jfr. Ot.prp. nr. 48 (1965-66) s. 27–28.

d) Denne sontringen mellom ansvars-spørsmålet og utmålingen er viktig å ha klart for seg også i forhold til betydningen av ansvarsforsikring idet denne har en ubestridt relevans i forhold til spørsmålet om erstatningens størrelse – f eks lemping (eks Skadeserstatningslovens § 1–1, 2. alternativ og § 5–2) og medvirkning (eks Skadeserstatningslovens § 5–1).

4. Konsekvensbetraktninger

En konsekvens dersom man legger til grunn at ansvarsforsikringen skal tillegges skjerpene betydning ved uaktsomhetsvurderingen – er som nevnt innledningsvis – at man objektiviserer erstatningsretten og ved dette statuerer ansvar i saker som hittil har blitt vurdert som ikke erstatningsbetingede. I tillegg får man den konsekvens at det blir ulik ansvars-vurdering for en og samme handling eller unnlåtelse avhengig av om skadevolder er forsikret eller ikke.

Dette ville innebære at i for eksempel en regressak etter et kaskoforsikringsoppgjør hvor både kaskokundens egenandel og forsikrings-selskapets utbetaling tas med, vil ansvars-vurderingen overfor skadevolder være ulik for den delen av kravet som gjelder egenandelen contra resten av kravet.

De samme retts tekniske problemene oppstår dersom skadevolders ansvarsforsikrings-sum ikke er tilstrekkelig i forhold til det frem-satte erstatningskravet. I samme sak med same faktum, ville man da i tilfelle være henvist til å foreta en skjerpet aktsomhetsbedømmelse så langt forsikringssummen rekker, og deretter en mildere bedømmelse for resten av kravet.

Til illustrasjon her kan vises til ”Alpinbakke-dommen” inntatt i Rt 2001 s. 1221. Her hadde ansvarsforsikringsselskapet erkjent ansvar (innenfor forsikringssummen), mens partene i den aktuelle saken var skadelidte og ved-

kommende skisenter direkte.

Dersom ansvarsselskapet her ikke hadde erkjent ansvar, ville man fått 2 ulike aktsomhetsvurderinger i samme sak på samme faktum.

5. Utenlandsk rett

a) I tilknytning til drøftelsen av barns erstatningsansvar, er von Eyben/Vagner i sin *Lærebog i erstatningsret* (4. udgave, 1999) på s. 88 inne på spørsmålet om ansvarsforsikringens betydning.

Det konkluderes med at formelt har ansvarsforsikringen ingen betydning for vurdering av aktsomheten. Deretter tilføyes at man allikevel kan få det inntrykk at domstolene i saker som står ”på vippen” har ”... skelet hen til, hvorvidt det skadevoldende barn er omfattet af en ansvarsforsikring eller ej ...”

Noenlunde det samme uttales for Danmarks del i ”Innstilling I fra komiteen til å utrede spørsmålet om barns og foreldres og arbeidsgivers ansvar” (1964) på s. 34 høyre spalte :

”At barns ansvar er dekket av en ansvarsforsikring, medfører prinsipielt ikke noen lemper i de alminnelige ansvarsbetingelser. Det kan likevel trolig spores en viss tendens hos domstolene til å skjerpe ansvaret når det foreligger ansvarsforsikring, uten at dette uttales i domspremissene.”

b) I fjerde opplag av sin bok ”Skadeståndsrätt” fra 1985, uttaler Jan Hellner på s. 153 :

”... huruvida skadeståndsskyldighet i princip skall åläggas eller inte bedöms utan hänsyn til om det finns ansvarsförsäkring eller inte.”

I ovennevnte Innstilling I fra 1964 refereres det for Sveriges del på s. 37 venstre spalte bl a:

”I flere rettsstilfelle har det i referatene vært nevnt at det har foreligget ansvarsforsikring, men dette har i hvert fall i eldre retts-

praksis ikke vært påberopt. Stillingen er nå trolig den at det ikke skal tas hensyn til ansvarsforsikringen ved spørsmålet om barnet er ansvarlig, men at det skal tas hensyn til denne ved avgjørelsen av om erstatningsansvaret blir økonomisk rimelig for barnet.”

6. Kort om den samlede rettskildesituasjonen

Med unntak av de 2 Høyesterettsdommene som er gjengitt innledningsvis, finnes det – etter det jeg kan se – ingen tidligere avgjørende rettskilder utover forarbeidene til Skadeserstatningsloven av 1969 og noe i forarbeidene til Forsikringsavtaleloven av 1989, som jeg har vært innom ovenfor.

At man ikke har flere dommer vedrørende den aktuelle problemstillingen, beror trolig på at spørsmålet for de fleste ikke fremstår som særlig tvilsomt. Grunnen til at det nå allikevel settes på spissen, er at man vel aner at erstatningsretten de senere årene har blitt noe amerikansert.

Problemstillingen er som jeg kort har referert ovenfor under pkt 5 a) og b) nevnt i både svensk og dansk juridisk teori uten at man vel har kommet lenger enn å spekulere i hva en dommer kan tenkes å legge vekt på uten at det uttrykkes i premissene.

Den eneste norske rettsvitenskapsmannen som synes å ha dvelt litt ved denne problemstillingen, er professor Knut S. Selmer i et foredrag i Den norske Forsikringsforening 21.10.1959 under overskriften – ”Forsikringens plass i erstatningsretten” – trykket i NFT 1/1960. Han uttrykker på s. 12 i artikkelen at forsikringsselskapene i prinsippet har rett i at ansvarsforsikringen kun dekker ansvar som følger av alminnelig norsk erstatningsrett, men tilføyer :

”Men intet prinsipp i verden kan hindre domstolene i å skjele til ansvarsforsikringen ved avgjørelsen av erstatningssaken.”

På lik linje med tilsvarende uttalelser fra våre naboland, er vel dette mer å se på som en retts sosiologisk betraktning.

Det prinsipielle spørsmålet har Norges Høyesterett nå har forholdt seg til for første gang i den dommen som danner utgangspunkt for denne artikkelen.

7. Høyesterettsdommen fra 2003 Rt 2003 s. 433

(Aasen – Sparebank I Skadeforsikring AS)

Den konkrete saken som ble behandlet i Høyesterett 25.–26. mars 2003, gjaldt barns erstatningsansvar, jfr Skadeserstatningslovens § 1–1:

”Barn og ungdom under 18 år plikter å erstatte skade som de volder forsettlig eller uaktsomt, for så vidt det finnes rimelig under hensyn til alder, utvikling, utvist adferd, økonomisk evne og forholdene ellers.”

I denne forbindelse ble det fra skadelidtes side bl a hevdet at ansvarsforsikringen, familiens Hjem-forsikring, skulle virke skjerpene på aktsomhetsbedømmelsen.

Høyesterett tar øverst på s. 6 i avsnitt (38) i dommen følgende vurdering/utgangspunkt :

”Det følger av § 1–1 og uttalelsene i forarbeidene at spørsmålet om barn eller ungdom under 18 år har utvist forsett eller uaktsomhet, skal avgjøres uavhengig av om erstatning konkret er rimelig etter § 1–1, jf. Særlig proposisjonen sidene 27–28 som jeg tidligere har gjengitt. Dette innebærer etter min mening at økonomisk evne og forholdene ellers ikke skal trekkes inn ved vurderingen av om barn og ungdom har utvist forsett eller opptådt uaktsomt. Betydningen av ansvarsforsikringen kommer jeg tilbake til.”

Dette må forstås dit hen at det er en alminnelig aktsomhetsbedømmelse som skal foretas også

for unge skadevoldere. Det sentrale vil her være om noen under 18 år har handlet annerledes enn barn og ungdom i samme aldersgruppe vanligvis handler eller ville ha handlet i samme situasjon.

Til skadelidtes anførsel om skjerpet aktsomhetsnorm når barnet er dekket av ansvarsforsikring, uttaler Høyesterett øverst på s. 7 i avsnitt (46) :

” Som før nevnt er § 1–1 utformet slik at retten først må avgjøre om barnet med forsett eller ved uaktsomhet har voldt skade, og deretter ta stilling til om det er rimelig å tilkjenne erstatning under hensyn til de omstendigheter som etter loven er relevante for dette spørsmål, jf. Ot.prp. nr. 48 for 1965–66 sidene 27–28, som jeg tidligere har gjengitt. Barnets økonomiske evne er etter lovteksten en av de relevante omstendigheter ved vurderingen av rimelighet, og hører ikke hjemme i den forutgående vurdering av skyldvilkåret. Dette underbygges av forsikringsavtaleloven § 7–6 fjerde ledd første punktum, hvor det fremgår at forsikringsselskapet kan gjøre gjeldende de innsigelser som sikrede har i forhold til skadelidte. Dersom barnet og forsikringsselskapet sammen ble saksøkt, ville forskjellig norm for aktsomhet kunne føre til frifinnelse av barnet og ansvar for selskapet i strid med § 7–6. Ifølge forarbeidene til forsikringsavtaleloven skal skadelidte ikke få bedre erstatningsrettslig posisjon ved å holde seg til selskapet i stedet for til sikrede, jf. NOU:24 side 160 første spalte. Jeg finner det klart at en ansvarsforsikring ikke kan tillegges betydning ved skyldnormen etter skadeserstatningsloven § 1–1.”

Som det fremgår begrenser Høyesterett seg til å uttale seg om ansvarsforsikringens betydning i relasjon i Skadeserstatningsloven § 1–1. Dette er helt naturlig idet det var denne bestemmelsen den konkrete saken gjaldt.

Skadeserstatningsloven § 1–1 er et eksempel på et lovfestet uaktsomhetsansvar. Slik bestemmelsen i henhold til den ovennevnte Høyesterettsdom skal forstås, er det her tale om et alminnelig uaktsomhetsansvar – hvor ikke økonomisk evne og forholdene ellers skal trekkes inn.

Hvorvidt det er tale om en lovfestet eller ulovfestet uaktsomhetsvurdering, kan ikke ha noen betydning i denne forbindelse. Heller ikke om det dreier seg om en privat eller næringsdrivende skadevolder.

Høyesterett har med uttalelsen avslutningsvis i sitatet ovenfor – forhåpentlig en gang for alle – nedfelt at eksistensen av en ansvarsforsikring ikke har noen som helst relevans ved vurdering av aktsomhetsspørsmålet.

Det kan i en parentes bemerkes at spørsmålet ble relativt omfattende prosedert for Høyesterett.

Høyesterettsuttalelse i ”Bukkebo-dommen” i Rt. 2002 s. 1425 flg. som ble kort referert ovenfor under pkt. 3 a), understøtter dette syn.

8. Konklusjon

En eventuell senere argumentasjon i enkelt saker som søker å sette aktsomhetsvurderingen under press under henvisning til eksistensen av ansvarsforsikring på skadevolders hånd, kan heretter ikke hevdes å ha noen relevant rettskildemessig forankring.